

бойовий настрої все бере гору: „Мнѣ въ Подоліи пришлось расхлебывать кашу, заваренную моими предшественниками; тяжело, но все таки успѣхъ есть. Надѣюсь, что если поживу здѣсь, успѣю сдѣлать, что желается, хотя противодѣйствіе вижу на каждомъ шагу отъ давней за-кваски — іезуитской. Вы знали меня юношею по духу и характеру; теперь, видѣвши столько я въ Питерѣ и дальше... я уже мудръ и борюсь десными и шуими противъ злоупотребленій.“

На закінченне додамо, що сей ворог „народного характеру“ серед духовенства сам при потребі звертав ся до народної української мови, як до могутнього засобу, яким можна зднати собі прихильність народу і вплив на нього. Так в листі в 31 мая 1876 року, коли він уже був у Варшаві, читаємо: „Я ѣздилъ цѣлый мѣсяць по епархіи; возвратился благополучно 19 мая. Видѣлъ и дурное и хорошее. Много вынесъ и приятныхъ впечатлѣній, немало и тяжелыхъ. Но слава Богу! вижу, что поѣздка моя не остается безъ послѣдствій добрыхъ, хотя въ Сѣдлецкой губерніи я рисковалъ въ нѣкоторыхъ мѣстахъ. За то и оваціи въ Люблинской губ. были такія, какихъ я въ Подоліи не встрѣчалъ. Въ нѣсколькихъ мѣстахъ экипажъ мой прихожане везли на себѣ до церквей съ версту. (Цікаво було би вяснити, наскільки на сей „оваційний“ настрої серед місцевої української людности вплинула рука російської адміністрації, узбровної нагайкою і багнетом; в опублікованих даних, і то навіть офіціальних, ми знаємо, що місцева людність зовсім не вказувала ентузіязму до переходу на православіє, а зовсім навпаки... М. З.). Дѣло по времени поправится и тамъ, гдѣ еще очень худо. Много помогло мнѣ то, что я съ народомъ умѣлъ говорить на его языкѣ“ (розстріленне мов. М. З.).

М. Залізняк.

М. Грушевський — Виговський і Мазепа (Л.-Н. В. 1909, VI, ст. 417—428).

Статья написана в приводе 250-ліття підписання Гадяцької унії і 200-ліття Полтавського бою. „Треба нам, каже автор, означити своє становище до провідних ідей, мотивів і діл сих наших діячів“. І автор далі розкриває перед нами українську політику тих далеких часів. Найважнійший вивід: оба сі чільні люде нашої історії „як оден, так і другий, при своїх індивідуальних відмінах, при ріжниці в тактиці, засобах і способах, в деталях своїх плянів, — були представниками, речниками, носителями політичних змагань, якими глибоко пройняте було все українське суспільство, вся свідомійша веретва українського народу, вся українська інтелігенція їх часів“ (421). Вивід сей льогічно впливає в аналізу змагань тодішньої укр. політики. Ціла статья — се сніп проміння, кинений істориком в глиб минулого. Вона ділає на нас ліпше як

цілі стоси сухих монографій і се відчув уряд, накладаючи пеню на Л.-Н. В.

С. Южаковъ — Двухсотлѣтіе російской государственности (Русское Богатство, 1909, VI, ст. 140—152).

Статя д. Южакова написана з приводу полтавського свята. На жаль вона цілком не торкаєть ся ні характера, ні значіння свята, не аналізує й тих відносин, які склали ся на Україні після бою 1709 р. Автор указує лишень, що побіда під Полтавою висунула Росію на становище великодержавне, і поясняє, що се завдячує Росія тій культурі, яку прищепив Петро I. Далі автор на прикладах російської історії показує, як відмова від культурности скидала Росію з цього становища, принижуючи її ролю в європейськїм концерті великих держав (новіші приклади — нещастя в японській війні і її наслідки — дипломатична побіда Ереаталі, то що). Автор кличе, щоб не забувало ся про конечні потреби країни, що лиш задоволення їх знову верне Росії колишню славу, а разом з тим „приложить ся все: і побідна армія, і сильна флота“, то що. Виходить, що автор не проти святкування полтавської перемоги, але під умовою — здійснення мрій російських конституціоналістів.

I. Джиджора — „Апафема“ (Діло, 1909, ч. 149). Д. Джиджора оповідає про обряд викликання Мазепи в першу неділю великого посту і про становище укр. духовенства до цього обряду. Вкінці згадує про безіменний протест проти цього викликання, „Плач Мазепи“ (Вопль Мазепи), що ходив по руках на Україні на початку XIX ст.

Др. Б. Барвінський — Гетьман Іван Мазепа в всевітній літературі і штуці (Руслан, 1909, чч. 140 і 289). Се коротенький і побіжний бібліографічний перегляд європейських творів в обсягу красної літератури, яких темою була або історична діяльність Мазепи, або романтичні пригоди в його життя, а також такий самий огляд всесвітніх творів штуки (малярство, гравюра, музика), що так чи інакше торкають ся гетьмана. Статя в ч. 289 являєть ся доповненням того, що говорив автор в ч. 140. Тут спиняєть ся він спеціально на Бекетівськїм портреті та його типах, користуючи ся працею Д. Ровинського.

Др. Б. Барвінський — Князь Мазепа і його шляхетський та князівський герб (Руслан, 1909, ч. 140). Се тільки переклад частини статі кн. А. В. Дабіжи з „Кіевской Старини“ 1885 р., т. XIII.

В. Пачовський — Сумні роковини (Будучність, 1909, ч. 5, ст. 73—76). Невиглошена промова з приводу 200-ліття Полтавського